

A lelőhelyen azonban már korábban is történtek régészeti kutatások, amelyek közül Anton Točík 1967. évi ásatása igen fontos volt.⁴⁵ Mind Točík dolgozata, mind pedig a későbbi publikációk elsősorban Š. Janšák rövid tanulmányára hivatkoztak a verebélyi földvár kutatásával kapcsolatban.⁴⁶

Verebély őskori emlékeinek és magának a Földvárnak a kutatása azonban sokkal korábban, még a XIX. század utolsó harmadában megkezdődött. Elsőként Dilesz Sándor hívta fel a figyelmet a verebélyi földvárra, illetve a település különféle részein előkerülő leletekre. Az 1876. szeptember elején Budapesten megrendezésre került VIII. Ősrégészeti és Ember-tani Kongresszushoz kapcsolódóan 1875-től kezdve Rómer Flóris élénk szervezőmunkát végzett, hogy a Magyar Királyság egyes részeiről régészeti térképek készüljenek, illetve ásatásokra, anyaggyűjtésre kerüljön sor.⁴⁷ A megyei és köztük a verebélyi leletek a kongresszus alkalmából megrendezett kiállításon, illetve az ezen alkalomból készült vezetőben kerültek bemutatásra. Dillesz Sándor gyűjteményének legszebb és legérdekesebb darabjait a kiállítás első számú vitrinjében helyezték el. Ezek között számos csont és kerámia volt Verebélyről, amelyek legnagyobb részét a Földvárról származtak.⁴⁸

1896 decemberének végén Nécsey két napig ásatott a Földvár területén, az ekkor tett megfigyeléseiről a következőket írta Hampelnek:

„Mélyen tisztelt Nagyságos Úr!

M. év dec 30 és 31^{én} két emberrel a verebélyi földvárnál egy ca 12 □ méf felásatam a földnek tulajdonosa által, hogy a szűk időben kis napszámot szerezzen, az ásatás eredménye érdekes; összes tárgyakat fiamnak küldtem, mellyeket Nagyságodnak bemutatja és adja át. Kérem azt mint Bars vm verebélyi földvár leletet tekinteni és esetleges ásatásra tájékozódás kedvéért tanulmányozni. –

A földvár területe körülbelül 8–10 holdnyi lehet, csillag alakú fokai tarthatók, belseje kör-sáncz, közel hozzá lehet temetkezési hely, de az teljesen ismeretlen hol, belseje üres lehet kongása árulja el és azon állítás, hogy egy helyen behorpad a föld évek előtt rozdalú fa dorongal nem értek fenekét, betömték. –

A cserép edények legprimitívebtől fokozodva találhatók ott, csont tű, csont nyak és körbe-vágással és átlukasztó helyel.

A kis kövéső, béka teknőcske, agancskalapon hasonlót de átfúrva előbb adtam, a mi szint földvából került, kőkorszakra vall, az ezüst gomb később keletre de érdekes vasból csak egyetlen egy igen rozsdás kocsiszeget találtak.

Bronzból semmit. –

Reménnyel hogy e lelettel, múzeumnak régészeti osztálynak kedveskedem vagyok

Mélyen tiszt nagyságos urnak

Alázatos szolgája

Nécsey

Verebély 1897 jan 17^e⁴⁹

45 Točík, Anton: Opevnené sídlisko zo staršej doby bronzovej vo Vrábľoch. Slovenská Archaeológia 34. (1986) 463–476.

46 Janšák, Štefán: Hradište pri Vrábľoch a skupina sídlisk pri Žitva-Ďarmotách. Sbornik MSS 25. (1931) 53–56.

47 Prohászka Péter: Rómer Flóris és a budapesti VIII. Ősrégészeti és Ember-tani Kongresszus előkészületei. Arrabona 51. (2015) 87–114.

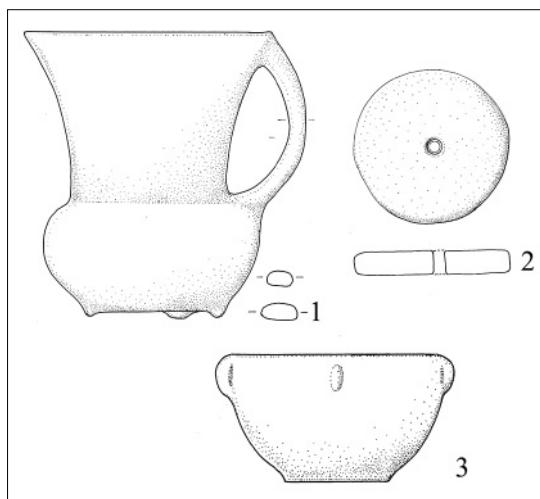
48 Hampel, Joseph: Catalogue de l'exposition préhistorique des musées de province et des collections particulières de la Hongrie. Budapest, 1876. 6.

49 Magyar Nemzeti Múzeum (Budapest) Adattár Érem- és Régiség-tár 43/1897.

Hampel József a Magyar Nemzeti Múzeum Érem- és Régiségtár gyarapodásának negyedéves jelentésében emlékezett meg Nécsey ajándékairól: „Nécsey József úr ajándéka gyanánt a verebélyi őskori sánctól származó 30 agyag és kő régiség került a n. muzeum gyűjteményébe.”⁵⁰ A verebélyi Földvár területén előkerült és Nécsey által a Nemzeti Múzeumnak ajándékozott mintegy 30 leteből ma már csupán egy agyagkorong található meg az őskori gyűjteményben. Szerencsére két másik edényről fényképfelvétel maradt fenn a múzeum fényképtárában.⁵¹

Ugyan az aktából hiányzik a válasz és a köszönőlevél, azonban ennek okát abban kereshetjük, hogy Szalay Imre, a Nemzeti Múzeum igazgatója köszönte meg az ajándékokat. E levél piszkozata a múzeum igazgatósági levéltárával együtt 1945-ben semmisült meg. Kriek Nécsey-életrajzában említést tesz Szalay Imre köszönőleveleiről, amelyek 1897-ből valók voltak és amelyekben a Földvárról származó leleteket, illetve néprajzi emlékeket köszönt meg.⁵² Ezek egyike, amely 1897. január 20-án kelt, szerencsére közlésre került és benne Szalay az elsőként beküldött leleteket köszönte meg.⁵³

A leltárkönyvben leírt, ill. a fennmaradt fényképek alapján megállapítható, hogy a Nécsey által megmentett leletek kora bronzkoriak. Érdekes lelet a közepén a lyukkal ellátott agyagkorong, amely valószínűleg orsó nehezeke volt. Majdnem azonos leletet közöltek az újabb földvári ásatás anyagából.⁵⁴ Korsó/kancsó a fenekén négy lábacskaival: általában a késői magyarádi, ill. a magyarádi halomsíros horizontba kelteznek.⁵⁵ Ugyancsak a magyarádi kultúrába sorolható a félgömb alakú tál, négy szimmetrikusan elhelyezett ovális bütyökszerű füllel az oldalán. Hasonló darabokat közölt A. Točík a kisváradai (Nitriansky Hrádok-Zámeček) lelőhelyről.⁵⁶

*Korsó, agyagkorong és tál,
Nécsey kora bronzkori leletei Verebélyből*

Nevizánszky Gábor–Prohászka Péter

Nécsey további verebély-földvári kutatásairól nem állnak rendelkezésünkre adatok. Gyűjteményét azonban ezt követően is gazdagította a környéken előkerült leletekkel, amelyek a néprajzi és képzőművészeti tárgyaival együtt az 1927-ben megalapított lévai múzeum gyűjteményének alapját képezték.

50 Hampel József: A Magyar Nemzeti Múzeum Régiségtárának gyarapodása az 1897. év I. negyedévében. *Archaeológiai Értesítő* 17. (1897) 277.

51 Magyar Nemzeti Múzeum (Budapest) Negatívár Ö 7482 és 1876.

52 Kriek i. m. 8.

53 Nováková i. m. 87.

54 Batora, Jozef–Tóth Peter: Vrable „Fidvár” – archeologické náleziško európskeho významu. In: Vrable príspevky k histórii mesta. Vrable, 2015. 26.

55 Batora, Jozef–Vladár, Jozef: Kultúry staršej doby bronzovej. In: *Staré Slovensko* 4. Doba bronzová. Nitra, 2015. 14. kép.

56 Točík, Anton: Nitriansky Hrádok–Zámeček. *Bronzezeitliche befestigte Ansiedlung der Maďarovec Kultur*. Band II. Nitra 1978. Tab. 86: 13, 139: 14, 156: 29, 163: 24.

Teljes élet egy díva árnyékában

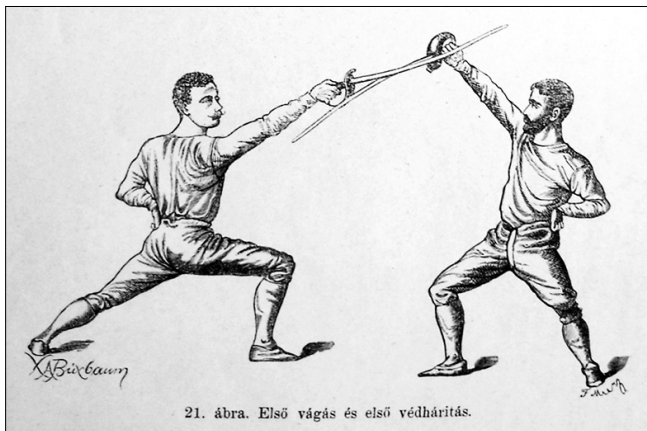
Muráti (Murz) Frigyes, a reneszánsz ember

A dívák előszeretettel tagadják le az igazi korukat, találnak ki magukról színesebbnél színesebb történeteket, ezzel kielégítve a rajongók mérhetetlen kíváncsiságát. A magyar dívák hasonlóképpen tették kalandosabbá élettörténetüket. Egy véletlen folytán számos izgalmas részlet derült ki az 1930-as, 1940-es évek egyik legismertebb színésznőjének, Muráti Lilinek életéről, egy számára fontos ember életútjáról. Tanulmányában egy neves színházkritikus megemlíti, hogy a művésznőről „*semmi nem igaz*”, és így folytatja: „*Nem úgy hívták. Nem akkor született. Nem attól született. Nem azt csinálta az árpádsávos-karszalagos időkben, mint ráfogták. Nem akkor ment el Magyarországról, és nem úgy ment el, miként hírlett róla. [...] Élete merő bújócska. Sosem mondott igazat. De mindig őszintén és mély hittel tódított. Igazat magáról és a világról csakis szerepeiben mondott. Színpadon és fölvevőgép előtt.*”¹ Pedig ebben a történetben a valóság sokkal érdekesebb, mint a kitalált részletek, az élet pedig tehetségesebb forgatókönyvírónak bizonyult, mint a szárnyaló képzelet.

Történetünk azzal kezdődik, hogy 2017-ben a Magyar Elektronikus Könyvtárba (MEK) felkerült egy ritka vívőkönyv, egy bizonyos Murz F. százados *Vitör-, kard- párbajvívás* című műve. A kiválóan megírt könyv 1890-ben magánkiadásban jelent meg Debrecenben, előbb német nyelven (*Degen-, Säbel- und Duell-fechten*), aztán magyar fordításban is, amit a századossal együtt szolgáló Laky Imre hadnagy (1865–1930) készített el. A szerzőről csak annyit lehetett tudni, hogy a 39. gyalogezred századosa, és F-el kezdődik a keresztnéve. A MEK adatlapja Murz Ferencként említi a szerzőt, ugyanakkor a korabeli újságcikkekben főleg Murz F.-ként szerepel a neve (*Vasárnapi Újság*, 1890. június 22.; *Vadász- és Verseny-*

lap, 1890. november 30.). A *Debreczen-Nagyvárad*i Értésítő 1890-es 48. számában „*Murs Ferencz 39. gy. ezredbeli százados*” változatban olvashatjuk a nevét.

Az adott ezred hivatalos német névsorában csak egy Murz nevű tisztet találunk, méghozzá Friedrich keresztnévvel. Ezt a szálát követve fokozatosan kirajzolódott Murz Frigyes – osztrák hivatalos kiadványokban Friedrich Murz – katonai pályafutása: 1877-ben hadnagy a 2. gyalogezrednél,² 1882 novemberétől főhadnagy ugyanott,³ 1889 májusától már II. osztályú százados a

21. ábra. Első vágás és első védhárítás.

Kép Muráti Frigyes vívőkönyvéből

1 <https://www.criticailapok.hu/24-2004/38081-murati-eletrajz-i>

2 Budapesti Közlöny, 1877. november 10. 1.

3 Budapesti Közlöny, 1882. október 31. 2.

debreceni 39. honvéd gyalogezrednél,⁴ 1899 októberében I. osztályú századosként visszakérül a gyalogsághoz,⁵ 1899. november 1-jei hatállyal előléptetik őrnaggyá a nagyvárad 4. gyalogezrednél.⁶

1899 után a Murz név hirtelen eltűnik a katonai évkönyvekből, ami nem különösebben meglepő, hisz az őrnagy hivatalos engedélyt kapott arra, hogy megváltoztassa vezetéknévét, egy magyarosabb hangzásúra.⁷ Az új nevét követve arról értesülünk a *Budapesti Közlöny* 1905. szeptember 19-i számából, hogy a nagyvárad 4. honvéd gyalogezred alezredesét – saját kérésére – nyugállományba helyezik. Eddig egy teljesen átlagos katonai pályafutás állomásait láthatjuk a hivatalos évkönyvek lapjain. Ugyanakkor, közelebről megvizsgálva számos érdekességet deríthetünk ki Murz őrnagy karrierjéről. Azt például, hogy 1894 és 1897 között a bécsújhelyi katonai akadémián tanított előbb francia (az 1894/95-ös tanévben), majd később orosz nyelvet (az 1895/96-os tanévben).⁸ Az sem teljesen mindennapi dolog, hogy valaki lelkes amatőrként vívőkönyvet ír, főleg úgy, hogy abban az időszakban többnyire katonai tanfolyamon végzett, hivatásos vívómesterek vagy híres vívódinasztiák tagjai írtak ezeket a szakkönyveket. Meglepő, hogy a szerző saját – kiváló minőségben elkészített – rajzaival illusztrálta művét. A katonatiszt sokoldalú tehetsége csak nyugdíjba vonulása után bontakozott, bontakozhatott ki igazából. Ebben az időszakban ismerhette meg a nyilvánosság a regényíró, a középkort kutató történészt, a 11 nyelven beszélő poliglottot,⁹ a francia kiállításokon díjakat nyerő festőt,¹⁰ a zenészt – egy szóval egy igazi reneszánsz embert. A hosszú és tartalmas élet záróakkordja 1939. január 24-én következett be, a nyugállományú honvéd ezredes 82 éves korában halt meg Szegeden. Lánya, Teodóra Aurélia, valamint két fia – György és Árpád – gyászolta halálát. Lánya – művésznéven Muráti Lili – az 1930-as–1940-es évek egyik legismertebb magyar színésznője és filmsztárja volt.¹¹

„Muráti felrobbantotta az álszent színpadi illemet. Kihívóan erotikus volt jelenléte. Mosolya. Dinamizmusa. Az erős és önálló nő jelent meg személyében a színpadon. Merőben különbözött kortársnőitől. Nem volt szemérmes, holott szemérmetlennek sem volt mondható. Érvényesítette akarátát. Ellenállhatatlan erőt képviselt. Nemcsak vérszívó mosolya tette legyőzhetetlenné, hanem szellemi fölénye. Pimasz szellemessége. Szókimondása, ami nem a négybetűs szavakban jelentkezett, hanem a drámai szituáción belül a szemforgatás és a fiatal nő illemszabályaihoz mért elhallgatások mellőzésében” – írta róla Molnár Gál Péter.¹² Családi körülményeiről a színésznő kalandos történeteket mesélt 2002-ben Pósa Zoltán-nak, amelyekben szerepel egy Murát nevű, lotaringiai francia apa, aki állítólag a bulgáriai Listowban (?) volt az ottani hajóállomás parancsnoka.¹³

4 Budapesti Közlöny, 1889. május 3. 1.

5 Budapesti Közlöny, 1899. október 4. 1.

6 Budapesti Közlöny, 1899. október 31. 13.

7 Rendeleti közlöny a Magyar Királyi Honvédség számára, 1899. december 19. 292.; Pesti Napló, 1899. december 15. 10.

8 Magyarország tiszti cím- és névtára, 1896. 710.

9 „– Rendkívüli nyelvtelenség – írja a görög tudós –, aki a magyar nyelven kívül tökéletesen beszél franciául, angolul, németül, olaszul, spanyolul, oroszul, törökül, románul és latinul. Negyvenhárom éves korában hozzáfogott a modern görög nyelv tanulásához, majd tökéletesen megtanulta a klasszikus görög nyelvet is.” Budapesti Hírlap, 1930. július 27. 13.

10 1911-ben a la-rochellei nemzetközi kiállításon nyert aranyérmeket. Művészeti lexikon 2. L–Z. Főszerk.: Éber László. Budapest, 1935. 155.

11 Murz őrnagy 1899 decemberében kapott engedélyt arra, hogy a vezetéknévét *Murátira* változtassa.

12 <https://www.criticailapok.hu/component/content/article/24-2004/38107-murati-eletrajz-ii>

13 <https://www.criticailapok.hu/24-2004/38081-murati-eletrajz-i>

A *Művészeti lexikon* (Bp., 1935) szerint a művészno édesapja, Muráti Frigyes festő az erdélyi Barcarozsnyón született 1856-ban. Valószínűleg egy szász családban, ami megmagyarázza azt a tény, hogy mind a vívőkönyvét, mind pedig a regényét idegen nyelven – németül, illetve franciául – írta. A *Budapesti Hírlap* riportere megemlíti, hogy Muráti ezredes „egy kis idegenszerűséggel beszél. Mintha franciából hirtelen magyarra fordítaná, amit mond. Külsőre is, fehér bajuszával és a kis fehér szakállával az ajka alatt, francia professzorral emlékeztet, s fekete kabátjának kihajtásából – hogy teljes legyen a hatás – a francia akadémia tisztjeinek lila színű gombja kandikál ki.”¹⁴ Egy másik érdekes forrás – *Archiv für siebenbürgische Landeskunde* (1882) – szintén 1856-ot adja meg Friedrich Murz főhadnagy születési évéeként, aki Rosenau (Barcarozsnyó) városában látta meg a napvilágot, 1873-ban lépett be a seregbe (2. gyalogezred),¹⁵ 1877-ben léptették elő hadnaggyá, 1882-ben pedig főhadnaggyá.

Egy rövid cikkben nem lehet bemutatni Muráti (Murz) Frigyes sokszínű életútját, hiszen csak a vívőkönyve elemzése egy külön tanulmányt érdemelne. Szintén izgalmas lenne felkutatni a francia nyelvű regénye (*Un manuscript de Constantinople*) eredeti kéziratát, vagy annak magyar fordítását (*Egy konstantinápolyi kézirat*), amit az ezredes jogász végzettségű fia, György készített el még 1930-ban. Ismereteink szerint Muráti regényét csak görögül – *Hen cheirographon tes Konstantinoupoleos* – adták ki Athénban 1931-ben. Remélhetőleg ez a színes életpálya felkelti a kutatók érdeklődését, és még számos izgalmas részlet derül majd ki az ezredes életművéből!

Mélységesen egyet lehet érteni a *Pesti Napló* athéni tudósítójával, aki 1939-ben arra szólította fel olvasóit, hogy „ámulnunk kell s holtában is megbecsülnünk az öreg magyar tudóst, művészt és katonát, a színes és ezerfelé is ki-kitörő tehetségének, egyéniségének ezt a tarka és erőteljes példáját, amely az átörökléstan gazdag kazuisztikájába kívánczozik: mi minden kell ahhoz, hogy valakinek a lányából végül eredeti tehetségű, kitűnő színészno legyen.”¹⁶

Barta Emil

Rónai András érdemei a XX. századi magyar térképészet történetében

Rónai András (1906–1991), a magyar tudomány jeles alakja a társadalomföldrajz és a földtan területén is egyaránt kiemelkedő, nemzetközi szintű eredményeket ért el. A politikai okokból pályamódosításra kényszerült Rónai szakmai munkássága két egymástól lényegesen eltérő időszakra tagolható, amelyeket szorosan összekapcsol térképalkotói tevékenysége. Mind földrajzusként, mind pedig geológusként magas színvonalú kartográfiai, illetve földtani műveket hozott létre, amelyek révén őt a hazai térképészet kiválóságai között is számon tartják. Tanulmányomban röviden ismertetem Rónai szakmai életútját, valamint bemutatom a nevéhez fűződő főbb térképészeti munkákat.

14 *Losonczy Zoltán*: A csodálatos Muráti ezredes újjáéledése. *Budapesti Hírlap*, 1930. július 27. 13-14.; Muráti Frigyes ny. alezredes 1914-ben kapott engedélyt a *Palmes d'officier d'Académie* francia kitüntetési jelvény viselésére. *Budapesti Közlöny*, 1914. május 10. 2.

15 Ezt támasztja alá az 1856-os születésű Muráti alezredes hivatalosan elismert szolgálati ideje: 33 év 4 hónap és 10 nap. Zárszámadás, 1905. 137.

16 „Le Colonel Frédéric Muráti” – és leánya, Muráti Theodora. Athéni gyász egy magyar tudósért. *Pesti Napló*, 1939. február 1. 14.